

F. M. Dostojevskij / Stavroginova izpoved

(Nenatisnjeno poglavje iz romana „Besj“) — Prevel Vladimir Levstik

Stavroginova izpoved. *(Nenatisnjeno poglavje iz romana «Besj».)* — Od nekdanj je bilo znano, da je F. M. Dostojevskij ob končni redakciji svojega romana «Besj» izpustil celo poglavje. Besedilo teh poglavij je hranila pisateljeva vdova, ki ni pokazala rokopisa nikomur; le v VIII. zvezku jubilejne izdaje del Dostojevskega je objavila majhen odlomek. Vdova je med tem umrla, rokopisna ostalina Dostojevskega je prišla v roke sovjetske vlade in dne 12. novembra 1921. so v osrednjem državnem arhivu v Moskvi odprli zaboj pisateljevih papirjev, v katerem se je našla med drugim beležnica s 15 vlepljenimi korekturnimi stolpci romana «Besj». Stolpci so bili določeni za natis v «Ruskem Vestniku», a sodi se, da je urednik, znani slavjanofil Katkov, ugovarjal njihovemu objavljenju. Uprava centralnega državnega arhiva je leta 1922. izdala besedilo teh stolpcev. Mimo njih je ohranjeno besedilo tudi v že omenjenem prepisu avtorjeve vdove, ki ga čuvajo dandanašnji v «Puškinskem domu» ruske akademije znanosti. Izvirni rokopis Dostojevskega se je očitno izgubil. — Ker je nenatisnjeno poglavje iz «Besov» velepomembno za popolno umevanje tega romana — saj nudi čitatelju, rekli bi, poslednji ključ do zagonetnega značaja glavnega junaka Nikolaja Vsevolodoviča Stavrogina — ga objavljamo tudi mi v Levstikovem prevodu po ruski reprodukciji, ki je izšla v berlinski «Rulji».

Deveto poglavje.

Pri Tihonu

I.

Nikolaj Vsevolodovič tisto noč ni spal, ampak je vso pre-
sedel na divanu, pogosto upiraje svoj nepremični pogled
v neko točko v kotu za komodo. Vso noč mu je gorela
svetiljka. Ob sedmih zjutraj je sede zaspal, in ko je vstopil
Aleksaj Jegorovič po enkrat za vselej ustanovljenem običaju
točno ob polosmih z jutranjo čašo kave in ga je zbudil s svojim
prihodom, je nekam čudno odprl oči, kakor bi ga neprijetno pre-
senečalo, da je mogel tako zaspati in da je že tako pozno. V naglici
je izpil kavo, v naglici se oblekel in jadrno odšel z doma. Na
oprezno vprašanje Aleksaja Jegoroviča, «ali nima zanj kakih na-
ročil», ni odgovoril ničesar. Globoko zamišljen je šel po ulici z
očmi uprtimi v tla; le kdaj pa kdaj je v neopredeljenem, a silnem
nemiru mahoma dvignil glavo. Na nekem križempotju, nedaleč
od doma, mu je presekala pot truma mimogredočih seljakov; šli
so spodobno, skoro molče, kakor bi se namenoma držali v redu.

Pri majhni prodajalni, kjer je moral nekoliko počakati, je nekdo dejal, da so to »Špigulinski delavci«. Toliko da se je zmenil zanje. Okoli polenajstih je končno prispel do vrat našega Spaso-Jefimjevskega Bogorodičinega samostana, ki stoji ob reki na kraju mesta. Šele tam se je zazdelo, kakor bi se zdajci nečesa domislil; obstal je, hlastno in vznemirjeno potipal nekaj v svojem stranškem žepu in se nasmehnil. Stopil je v ogrado in vprašal prvega služabnika, ki ga je dobil, kod pride k arhijereju Tihonu, ki je živel v tem samostanu. Služabnik ga je z mnogimi pokloni takoj odvel k njemu. Ob stopnicah na koncu dolge dvonadstropne samostanske zgradbe ju je srečal debel in sivolas menih; naglo in oblastno je prevzel služabniku gosta in ga odvel po dolgem, ozkem hodniku. Tudi on se je neprestano klanjal (čeprav se zaradi svoje debelosti ni mogel nizko pokloniti, ampak je le pogosto in sunkoma kimal z glavo), vabeč ga venomer, naj izvoli z njim, dasi mu je Stavrogin itak sledil. Menih mu je ves čas zadajal nekakšna vprašanja in govoril o otcu arhimandritu; videč, da ne dobi odgovora, je postajal čedalje spoštljivejši. Stavrogin je opazil, da ga v samostanu poznajo, akoravno je prihajal semkaj le v detinskih letih, kolikor je pomnil. Ko sta prišla do vrat na skrajnem koncu hodnika, jih je menih nekam oblastno odprl in zaupno vprašal priskočivšega sobarja, ali je dovoljeno vstopiti; ne da bi čakal odgovora, je nato povsem otvoril vrata in z naklonom spustil »dragega« gosta mimo sebe, sprejel njegovo zahvalo in jadrno izginil, prav kakor bi ušel.

... Nikolaj Vsevolodovič je stopil v neveliko izbo; malone tisti mah se je pojavil med vrati sosednje sobe visok in mršav petdesetpetleten mož v preprosti domači halji, nekam bolan na oko, z neopredeljenim smehlajem na obrazu in čudnim, nekam boječim pogledom v očeh. Baš to je bil tisti Tihon, o katerem je Nikolaj Vsevolodovič prvič slišal od šatova in o katerem se mu je kesneje posrečilo zbrati nekaj podatkov. Podatki so bili različni in so si celo nasprotovali, vendar pa so imeli tudi nekaj skupnega: to, da so vsi, tisti, ki so ljubili Tihona, in tisti, ki ga niso ljubili — tudi taki so se našli — nekam malo govorili o njem; neprijatelji menda iz omalovaževanja, pristaši in celo goreči privrženci pa iz nekakšne skromnosti, kakor bi hotel utajiti kdo ve kakšno njegovo slabost ali morda slaboumnost. Nikolaj Vsevolodovič je izvedel, da živi v samostanu že šest let in da prihajajo k njemu i ljudje iz najpreprostejših slojev i najodličnejše osebe; da ima celo v daljnem Petrogradu goreče spoštovalce in zlasti tudi spoštovalke. Zato pa je čul od nekega našega dostojanstvenega in celo

pobožnega «klubnega» starčka, da je «ta Tihon malone blaznež, vsekako pa velik siromak na duhu» in da «nedvomno pije». Iz lastnega nagiba naj posežem naprej in pripomnim, da je le-to popolna budalost; res je samo, da je imel zastarano trganje v nogah in časih nekakšne živčne krče. Nikolaj Vsevolodovič je tudi zvedel, da upokojeni arhijerej bodi si zaradi šibkosti svojega značaja, bodi si zaradi svoje «neoprostljive in z njegovim dostojanstvom nezdržljive raztresenosti» niti v samostanu ni umel zbuditi posebnega spoštovanja do sebe. Pripovedovali so, da goji otec arhimandrit, mož, ki je bil v svojih predniških dolžnostih toli strog in natančen in je mimo tega slovel po svoji učenosti, celo nekakšno mržnjo do njega in mu očita (ne naravnost, ampak posredno) zanikarno življenje in toliko da ne celo krivoverstva. Tudi samostanska bratovščina, dasi ni baš prezirala bolnega višjega svečenika, je vendar ravnala z njim — rekli bi — po domače. Sobi, iz katerih je sestojala Tihonova celica, sta bili takisto nekam čudno opremljeni. Poleg okornega starinskega pohištva s predrgnjenimi usnjatimi sedeži je stalo troje ali četvero elegantnih stvarc: zelo bogat počivalni naslanjač, velika, odlično izdelana pisalna miza, elegantna rezljana knjižnica, mize in poličice, vse sama darila. Videl si drago buharsko preprogo, poleg nje pa tudi preproste lubove plahte. Po stenah so viseli bakropisi «posvetne» vsebine in iz bajeslovnih dob, tik zraven, v kotu, pa je stala velika oltarna skrinja z ikonami, bleščečimi se v srebru in zlatu; ena izmed njih je bila prastar obraz z vdelanimi svetinjami. Tudi o knjižnici so pravili, da je sestavljena vse preveč pestro in polna protislovij: v istem redu z deli velikih pastirjev in boriteljev kristjanstva si našel gledališke igre «in morda še hujše stvari».

Po prvih pozdravih — izmenjala sta jih kdo ve zakaj z očitno, obojestransko zadrego, hlastno in celo jedva razumljivo — je Tihon povel gosta v svoj kabinet in ga posadil na divan za mizo, sam pa je sel poleg njega v pleten naslanjač. Nikolaj Vsevolodovič je bil še vedno zelo raztresen, poln čudne, moreče notranje razburjenosti. Bilo je, kakor da se je odločil za nekaj izrednega in neovržnega, hkratu pa njemu skoro nemogočega. Kako minuto se je oziral po kabinetu, a videlo se je, da ne opaža stvari, po katerih se ogleduje; premišljal je nekaj, a gotovo ni vedel, o čem. Tišina ga je predramila in zdajci se mu je zazdelo, da Tihon nekam sramežljivo in s smešnim, povsem nepotrebnim nasmeškom pobeša oči. To ga je mahoma navdalo z mržnjo; hotel je vstati in oditi, tem bolj, ker je bil Tihon po njegovem mnenju odločno

pijan. Tedajci pa je vzdignil oči in se ozrl vanj s tako trdnim, miselnim pogledom in hkratu s tako nenadejanim in zagonetnim izrazom, da se je skoro zdrznil pred njim. Nekaj mu je reklo, da Tihon že ve, zakaj je prišel (akoravno ni mogel nihče na vsem svetu vedeti tega razloga), da je že obveščen in le zato ne izpregovori prvi, ker mu prizanaša in se boji, da ga ne bi ponižal.

«Ali me poznate?» se mu je iztrgalo. «Ali sem se vam predstavljal ali ne, ko sem vstopil? Tako raztresen sem...»

«Predstavili se niste, a v svojo radost sem vas nekoč že videl tu v samostanu; pred štirimi leti je bilo... po naključju.»

Tihon je govoril zelo počasi in enakomerno, z mehkim glasom, jasno in razločno izgovarjaje besede.

«Pred štirimi leti nisem bil v tukajšnjem samostanu,» se je kar nekam robato uprl Nikolaj Vsevolodovič; «bil sem še kot deček, ko vas niti še ni bilo tu...»

«Morda ste pozabili?» je oprezno pripomnil Tihon, ne da bi vztrajal pri svoji trditvi.

«Ne, nisem pozabil; bilo bi tudi smešno, ako ne bi pomnil,» je vztrajal Stavrogin s pretirano trmo; «nemara ste le slišali o meni in ste si ustvarili pojem, kakšen utegnem biti, zdaj pa si domišljate, da ste me videli.»

Tihon ni rekel ničesar. Nikolaj Vsevolodovič je zdajci opazil, da mu časih izpreleti obličje nervozen krč, znak stare oslabelosti njegovih živcev...

«Vidim samo, da se danes ne počutite dobro,» je rekel; «menda bo bolje, da grem.»

To rekši se je celo vzdignil z mesta.

«Da, včeraj in danes čutim hude bolečine v nogah in ponoči sem malo spal.»

Tihon je premolknil. Njegov gost se je mahoma vnovič pogreznil v svojo prejšnjo neopredeljeno zamišljenost. Molk je trajal dolgo, kaki dve minuti.

«Ali ste me opazovali?» je vprašal zdajci z izrazom sumnje in skrbi.

«Gledal sem vas in se pri tem spominjal črt obličja vaše matere. Vzlic vnanjim razlikam je med vama mnogo notranje, duhovne podobnosti.»

«Nikake podobnosti ni, najmanj pa duhovne. Prav nikake!» je spet brez potrebe vzrojl Nikolaj Vsevolodovič, sam ne vedoč, odkod se mu jemlje ta svojeglavost; «to pravite le tako, iz sočutja z mojim položajem in... nezmisl!» je bleknil zdajci. «Bežite! Mar hodi moja mati k vam?»

«Da.»

«Tega nisem vedel. Nikoli mi ni omenila. Pogosto?»

«Skoro vsak mesec; časih tudi večkrat.»

«Nikoli, nikoli nisem slišal tega. Nikoli! A vi ste kajpak zvedeli od nje, da se mi meša?» je dodal nenadoma.

«Ne, tega ni rekla, da bi se vam baš mešalo. Sicer pa — slišal sem tudi to mnenje, samo da od drugih ljudi.»

«Vaš spomin mora biti pač zelo dober, ako ste si mogli zapomniti take neumnosti. Pa o zaušnici — ste slišali?»

«Slišal sem nekaj.»

«Se pravi, vse. Strašno mnogo časa imate. O dvoboju tudi?»

«Tudi o dvoboju.»

«Zelo veliko ste zvedeli tu; pa pravijo, da novine niso odveč! Šatov vas je opozoril name, kaj?»

«Ne. Gospoda Šatova sicer poznam, a videl ga že dolgo nisem.»

«Hm. Kak zemljevid imate tamle? O, zemljevid poslednje vojne. Čemu vam je to?»

«Po zemljevidu zasledujem besedilo. Opis je sila zanimiv.»

«Pokažite; bogme, razlaga ni napačna. A vendar, čudno štivo za vas.»

Potegnil je knjigo k sebi ter jo malomarno pogledal. Bila je obširna in darovita razprava o okolnostih poslednje vojne, a ne toliko v vojnem, kolikor v čisto slovstvenem pogledu. Obračal je knjigo nekaj trenutkov in jo zdajci nestrpno vrgel na mizo.

«Prav res ne vem, čemu sem prišel semkaj?» je izpregovoril s studom, gledaje Tihonu naravnost v oči, kakor bi čakal, da mu on odgovori na to vprašanje.

«Tudi vi ste menda nekam bolni?»

«Da, ni mi dobro.»

In zdajci je jel pripovedovati, čeprav le v kratkih, pretrganih besedah — tako da ga je bilo še umeti težava — da je podvržen neke vrste halucinacijam, ki ga napadajo zlasti ponoči; da časih vidi ali čuti poleg sebe nekakšno hudobno, posmehljivo in «razumno» bitje; pojavlja se mu «v raznih osebah in raznih značajih, a vendar je zmerom isto in zmerom se jezim...»

Ta odkritja so bila divja in zmedena, kakor bi res prihajala od človeka, ki se mu meša. Pri tem pa je govoril Nikolaj Vsevolodovič s čudno odkritosrčnostjo, kakršne ni nikoli nihče opazil pri njem, in s prostodušjem, ki drugače nikakor ni bilo njegova lastnost; zdelo se je, da je prejšnji človek v njem kar mahoma in nenadejano povsem izginil. Prav nič ga ni bilo sram pokazati

strahu, s katerim je govoril o svojem prividu. A vse to je bilo le trenutno in je izginilo baš tako naglo, kakor se je pojavilo.

«Vse to je nezmisel,» se je prekinil hlastno in v jezni zadregi. «K zdravniku pojdem.»

«Vsekako pojdite,» je pritrdil Tihon.

«Tako odločno ste rekli to... Ali ste že kdaj videli ljudi, kakršen sem jaz, ki bi imeli take prikazni?»

«Videl sem jih, a zelo redko. Kar živim, mi je v spominu en sam tak primer; bil je oficir, ki je izgubil soprogo, nenadomestljivo tovarišico v življenju. O drugem sem le slišal. Oba so ozdravili v inozemstvu... Ali ste mar že dolgo podvrženi temu?»

«Nekako leto dni, a vse to je nezmisel. K zdravniku pojdem. Vse to je nezmisel, strahovit nezmisel. To sem jaz sam v raznih podobah, nič drugega ni. Ker sem pravkar dodal to... frazo, si gotovo mislite, da še vedno dvomim in nisem povsem uverjen, da sem to jaz, ne pa pravi pravcati hudobec?»

Tihon ga je vprašujoče pogledal.

«In... ali ga resnično vidite?» je vprašal; «se pravi — izključiva vsak dvom o tem, da je to lažniva in bolna halucinacija — ali res vidite kako podobo?»

«Čudno, da vztrajate pri tem, ko sem vam že rekel, da jo vidim,» je dejal Stavrogin, čigar razdraženost je spet naraščala z vsako besedo. «Seveda ga vidim, tako kakor zdajle vas... časih pa ga vidim in vendar nisem uverjen, da ga vidim v resnici... akoravno vem, da je res: jaz ali on... nezmisel. Ali si nikakor ne morete misliti, da bi bil resnično hudobec?» je dodal smehoma, nekam rezko prehajaje v porog. «To bi se pač bolje ujemalo z vašim poklicem!»

«Bolj verjetno je, da ste bolni, dasi...»

«Dasi kaj?»

«Hudobci so nedvomno, toda predstavljamo si jih lahko zelo različno.»

«Zdajle ste zato spet pobesili oči,» mu je segel Stavrogin z razdraženim posmeškom v besedo, «ker vas je zame sram, da verujem v hudobca, pri tem pa se delam, kakor da ne verujem, in vam lokavo zadajam vprašanje, ali je res hudobec ali ga ni?»

Tihon se je nedoločno nasmehnil.

«In veste, prav nič vam ne pristoji pobešati oči, to je smešno in spakljivo; v zadoščenje za svojo robotost pa vam povem resno in brez sramu, da verujem v hudobca, verujem kanoniški, v osebnega, ne v alegorijo, tako da mi ni treba nikogar ničesar izpraševati zastran njega. Evo! Kaj ne, da ste tega strašno veseli?»

Udaril je v nervozen in nenaraven smeh. Tihon ga je radovedno motril z mehkim, nekam plašnim pogledom.

«V Boga verujete?» je zdajci ušlo Stavroginu.

«Verujem.»

«Saj je rečeno, ako veruješ in ukažeš gori, naj se premakne, se bo premaknila ... a to je nezmisel. No, vprašal bi vas vendarle: ali bi mogli premakniti goro ali ne?»

«Ako Bog zapove, jo premaknem,» je tiho in ponižno izpregovoril Tihon ter jel iznova pobešati oči.

«Nu, to je isto, kakor če bi jo premaknil Bog sam. Ne, vi, vi, v nagrado za svojo vero v Boga?»

«Morda bi jo premaknil.»

«Morda? — Ta je lepa! Zakaj pa dvomite?»

«Ker moja vera ni popolna.»

«Kako? Vaša da ni popolna?»

«Da ... mogoče je res nepopolna.»

«Nu, vsekako verujete, da bi jo premaknili vsaj z božjo pomočjo; tudi to ni malo. Več je vendarle nego 'très peu' nekoga drugega, ki je bil tudi nadškof, čeprav je resnica, da se je izrazil tako pod sabljo. Razume se, da ste tudi kristjan?»

«Križa tvojega, o Gospod, se ne bom sramoval,» je odvrnil Tihon s čudnim, strastnim šepetom in še bolj sklonil glavo. V kotih ust mu je nenadoma zaigral nervozen drget.

«A more li verovati v hudobca, kdor nikakor ne veruje v Boga?» se je zasmeljavil Stavrogin.

«O, kaj lahko, take srečavamo na vsakem koraku.» Tihon je dvignil oči in se takisto nasmehnil.

«Stavim, da je taka vera po vašem vendarle častnejša od popolnega brezverja ... O, pop!» se je zagrohotal Stavrogin. Tihon se je spet nasmehnil.

«Narobe, popolno bogotajstvo je častnejše od posvetnega ravnodušja,» je dodal veselo in prostodušno.

«Oho, kakšni ste!»

«Popolni bogotajec stoji na predposlednji vrhnji stopnji do najpopolnejše vere (naj jo doseže ali ne), ravnodušnik pa nima nikake vere mimo zlega strahu.»

«Toda ... ste li čitali Skrivno razodetje?»

«Sem.»

«Ali pomnite tisto: 'In angelu cerkve v Laodiceji piši?' ...»

«Pomnim. Prekrasne besede!»

«Prekrasne? To je nenavaden izraz za arhijereja; vi ste vobče čudak ... Kje imate knjigo?» je vprašal Stavrogin s posebnim,

hlastnim nemirom, išoč z očmi knjige po mizi, «rad bi vam prečital... imate li ruski prevod?»

«Poznam tisto mesto, poznam ga in dobro ga pomnim,» je izpregovoril Tihon.

«Ali ga veste na pamet? Povejte ga...»

Naglo je pobesil oči, uprl obe dlani v kolena in se nestrpno pripravil, da bi poslušal. Tihon je pričel, domišljaje se besede za besedo:

«In angelu cerkve v Laodiceji piši:

To pravi, ki je Amen, priča zvesta in resnična, začetek stvarjenja božjega: vem za tvoja dela, da nisi ne mrzel ne gorak. Da bi bil mrzel ali gorak! Tako pa, ker si mlačen in ne mrzel ne gorak, te hočem izpljuniti iz svojih ust. Ker praviš: bogat sem in obogatel sem in ničesar ne potrebujem, in ne veš, da si siromak in pomilovanja vreden in ubog in slep in nag...»

«Dovolj,» ga je ustavil Stavrogin, «to je za sredino, za ravno: dušne ljudi, kaj ne? Veste, zelo vas ljubim.»

«Tudi jaz vas,» je polglasno odvrnil Tihon.

Stavrogin je obmolknil in se mahoma spet pogreznil v prejšnjo zamišljenost. Obšlo ga je že v tretje, kakor napad. Tudi «ljubim vas» je rekel Tihonu kakor v napadu; vsekako je iznenadil samega sebe. Prešla je dolga minuta.

«Ne srdite se,» je šepnil Tihon in rahlo položil prst na njegov komolec, kakor bi se tudi njega polasčala plahost. Gost se je zdrznil in gnevno zrbančil obrvi.

«Kako ste spoznali, da sem se ujezil?» je rekel naglo. Tihon je hotel nekaj odgovoriti, a že ga je prekinil z nepojmljivo razburjenostjo:

«Kaj je tisto, zaradi česar se vam je zazdelo tako gotovo, da moram biti jezen na vas? Da, bil sem jezen, prav imate, in baš zato, ker sem vam rekel, da vas ljubim. Prav imate, a vzlic temu ste surov cinik in vaše mišljenje o človeški narodi je poniževalno. Kak drugi, ne jaz, se morda tudi ne bi jezil... Sicer pa ne govoriva o drugih, marveč o meni. Čudak in bebec ste vendarle.»

... Razburjal se je čedalje bolj; s čudno neizbirčnostjo v besedah je povzel:

«Čujte: vohunov in psihologov ne maram, vsaj takih ne, ki mi silijo v dušo. V svojo dušo ne vabim nikogar, nikogar ne potrebujem, lahko si pomagam sam. Mislite, da se vas bojim?» je povišal glas ter izzivalno privzdignil obličje. «Trdno ste uverjeni, da sem vam prišel odkrit 'strašno' tajnost, in zdaj čakate nanjo z vso samostansko radovednostjo, ki ste je zmožni. Nu, tak

vedite, da vam ne odkrijem ničesar, nikake tajnosti, zato ker vas prav nič ne potrebujem...»

Tihon mu je trdno pogledal v obraz.

«Osupilo vas je, da je jagnjetu hladni dražji od tistega, ki je samo mlačen,» je dejal. «Vi nočete biti samo mlačni. Slutim, da se vas polašča ogromen, morebiti strašen namen. Ako je tako, tedaj vas rotim, ne mučite se in povejte vse, zaradi česar ste prišli.»

«Ali ste z gotovostjo vedeli, da sem prišel zaradi nečesa?»

«Uganil sem... po vašem obrazu,» je šepnil Tihon, pobešaje oči. Nikolaj Vsevolodovič je bil nekoliko bled in roke so mu malce drhte. Nekaj sekund je nepremično in molče strmел v Tihona, kakor bi se boril za končni sklep. Naposled je potegnil iz stranskega žepa svojega površnika nekakšne potiskane listke in jih je položil na mizo.

«Evo listov, ki so določeni za objavljenje,» je pripomnil. «Ako jih prečita le ena živa duša, vedite, da jih potlej ne bom več skrival, ampak jih bodo čitali vsi. Tako je sklenjeno. Prav nič vas ne potrebujem, zakaj vse sem že sam odločil. A vendar, prečitajte... Dokler boste čitali, ne recite ničesar, ko pa prečitate — povejte vse...»

«Tedaj naj čitam?» je neodločno vprašal Tihon.

«Čitajte; jaz sem že davno miren.»

«Ne, brez naočnikov tega ne razberem; tisk je droban, inozemski.»

«Nate naočnike.» Stavrogin mu jih je podal z mize in se naslonil vznak na divan. Tihon se je zaglobil v čitanje.

Tisk je bil res inozemski — pet potiskanih in broširanih listov pisemskega papirja majhne oblike. Gotovo so bili skrivaj natisnjeni v kaki inozemski ruski tiskarni; že na prvi pogled so zelo nalikovali proklamaciji. Naslov je bil: «Od Stavrogina».

Ta dokument sprejemem doslovno v svoj letopis; vse kaže, da je zdaj mnogokomu že znan. Dovolil sem si le popraviti pravopisne napake, ki so bile dokaj mnogoštevilne in so me celo nekoliko iznenadile, zakaj pisec je bil vendarle precej naobražen in celo načitan človek (razmeroma, to se ve). Sloga pa nisem nikjer izpreminjal, ne glede na razne nepravilnosti in celo nejasnosti. Vsekako je jasno, da pisec predvsem ni literat.

Ta dokument je po moji sodbi bolna stvar, delo hudobca, ki se je polastil tega gospoda. Zdi se, kakor bi se bolnik, ki trpi skeleče bolečine, premetaval na postelji, želeč najti tak položaj, da bi si vsaj za minuto olajšal — in ako že ne olajšal — da bi

Stano Kosovel: Tvorničar Sila

vsaj za minuto zamenjal prejšnjo muko z drugačno. Lepote ali razumnosti položaja mu seveda ni mar. Osnovna misel dokumenta je strašna, nehlinjena potreba po kazni, po križu, po javnem obglavljenju. Pri tem pa navdaja ta potreba po križu vendarle človeka, ki ne veruje v križ, 'in že samo v tem je ideja' — kakor se je nekoč izrazil Stepan Trofimovič, dasi v nekem drugem primeru.

Z druge strani je ves dokument istočasno nekaj jarostnega in burnega, akoravno se zdi spisan z drugačnim namenom. Pisec izjavlja, da si ni mogel kaj, da ga ne bi napisal, in da je bil 'primoran', kar je zelo verjetno; rad bi se ognil te čaše, ako bi se mogel, a to je bilo menda res nemogoče in tako je ujel spet samo dobro priliko za novo nepristojnost. Da, bolnik se premetava v postelji in hoče zamenjati eno muko za drugo; borba z družbo se mu zazdi najlažji položaj — in evo, že ji zaluči izziv. In res, že v golem dejstvu tega dokumenta sluti človek nov, nenadejan in prezirljiv izziv vsej družbi. Iz njega govori koprnjenje, da bi vsaj čim preje zadel ob kakršnegakoli sovražnika . . . (Dalje prih.)

Stano Kosovel / Tvorničar Sila

I.

Tam pod planinami mesto stoji:
mesto je črno, in okoli mesta
so razpostavljene bele vasi.

To je imetje kralja kovin,
v njem gospodari tvorničar Sila.
Kolikor nesejo v daljo oči,
hiše njegove so, polja njegova,
truplo njegovo je, duša njegova . . .
Od štirinajstega leta do rova
srce se vbada in hrepeni,
roka se muči in duša želi —
potlej odpre se svobodna ji cesta:
cesta od bele vasice do mesta,
cesta od mesta do bele vasi.

II.

Tvorničar Sila je velik gospod:
on se vozi v bogati kočiji,
on se napravi po kupčiji
kakor gre romar na božjo pot.

med drugim: «Predragi rojaki! vpišite se in hodite vsaki četrtek spevat; saj veste, da letos nimamo ne enega zbirališča; v tem pa društvu imamo lepo priležnost za toliko nam potrebno slovansko vzajemnost.»²⁰ — V prvi vrsti dunajski slovenski dijaki so najbrž tudi sodelovali — dasi «Novice» dijakov izrečno ne omenjajo — ko se je šla v decembru 1862. «deputacija na Dunaji bivajočih Slovincov» poklonit v avstrijsko prestolnico došlemu črnogorskemu knezu Mirku Petroviču in ko se je dne 18. decembra 1862. priredila pred odhodom drja. Tomana v domovino temu politiku na čast «slovesna beseda».²¹ (Dalje prihodnjič.)

F. M. Dostojevskij / *Stavroginova izpoved*

(Nenatisnjeno poglavje iz romana „Besj“) — Prevel Vladimir Levstik

(Nadaljevanje)

Akdo ve? Vse to, t. j. ti listi, ki naj bi se objavili, niso bili morda vendarle nič drugega kakor „ugriznjeno gubernatorsko uho“, samo da v drugi obliki? Zakaj prihaja to zdaj še meni na um, ko je vendar že toliko pojasnjenega, si ne vem razložiti. Tudi ne navajam dokazov in nikakor ne trdim, da bi bil dokument ponarejen, to je, docela izmišljen in neresničen. Najbolj verjetno bo, da je treba iskati resnice nekje v sredini... Toda preveč sem že posegel naprej; bolje bi bilo, da se vrnem k dokumentu samemu. Evo kaj je čital Tihon:

«Od Stavrogina.»

«Jaz, Nikolaj Stavrogin, oficir na razpoloženju, sem živel leta 186* v Petrogradu in sem se vdajal razvratu, v katerem pa nisem našel utehe. Takrat sem imel nekaj časa troje stanovanj. V enem sem živel sam kot stanovalec s hrano in postrežbo; ondi je bila tistikrat tudi Marija Lebjadkina, moja sedanja zakonska žena. Obe ostali stanovanji sem si najel nalašč zaradi spletke: v enem sem sprejemal neko gospo, ki me je ljubila, v drugem pa njeno sobarico. Namen, zvesti ju tako, da bi se gospa in deklina srečali na mojem domu, mi je nekaj časa zelo rojil po glavi. Ker sem poznal oba značaja, sem si obetal od te neumne šale dokaj zabave. Ko sem počasi pripravljaval srečanje, sem moral večkrat posetiti eno teh dveh stanovanj, v veliki hiši v Gorohovi ulici, zakaj tja je prihajala sobarica. Tam sem imel samo eno sobo, v četrtem nadstropju, ki sem jo najel pri nekih ruskih meščanih.

²⁰ Novice z dne 19. novembra 1862., str. 394.

²¹ Novice z dne 24. decembra 1862., str. 440.

Sami so živeli v sosednji sobi in tesno jim je bilo tako, da so bila vrata med nami skoro vedno odprta; baš tega pa sem hotel. Mož, bradat dolgoškricnik, je služil nekje v nekem kontorju in je ostajal z doma od jutra do noči. Žena, štiridesetletna babnica, je nekaj prikrajala in predelovala iz starega v novo; tudi ona je neredko hodila z doma, raznašat, kar je naredila, in kupčevat. Tako sem ostajal sam z njuno hčerjo, ki je bila na oko še cel otrok. Zvala sta jo Matrjošo. Mati jo je ljubila, a tepla jo je pogosto in po babje kričala nanjo za vsako stvar, kakor je navada pri takih ljudeh. To dekletce mi je streglo in pospravljalo pri meni za zaslonom. Izjavim, da sem pozabil številko hiše. Zdaj, ko sem povpraševal, vem, da je stara hiša podrta in da stoji na mestu dveh ali treh prejšnjih hiš ena sama nova in zelo velika. Pozabil sem tudi ime svojih meščanov (morda ga nisem vedel niti takrat). Pomnim, da je bilo meščanki ime Stepanida; kako so zvali njega, ne vem, in kje sta zdaj, mi je povsem neznano. Mislim, da bi se utegnila najti sled, ako bi jeli iskati in bi morda poizvedovali pri petrograjski policiji. Stanovanje je bilo na dvorišču, v kotu hiše. Vse to je bilo v juniju. Hiša je bila svetlovišnjeve barve.

Nekoč mi je izginil z mize peresni nožiček, ki mi je bil povsem odveč in se je le valjal tam. Povedal sem to gospodinji, nikakor ne misleč, da utegne pretepsti hčer. Ona pa je pravkar vpila na dekletce zaradi nekakšne izgubljene cunje in jo zlasala, dolžeč jo, da jo je zavlekla kam za svoje punčke. Ko pa se je našla tista cunja pod namiznikom, ni črhnila deklica niti besedice v oči, ker je bila po krivem kaznovana; gledala je in molčala. Opazil sem to in videl, da nalašč noče ziniti; in zapomnil sem si jo, ker sem tistikrat prvič opazoval njeno lice, dočim je prej le časih šinilo mimo mene. Bila je svetloplava in pegasta in njen obraz je bil vsakdanji, toda mnogo otroškega in krotkega, neobičajno krotkega je bilo v njem. Materi ni bilo prav, da ji hči ni oponesla kazni, in baš tedaj je prišla kakor nalašč istorija z mojim nožičem. Babnica je pobesnela, ker jo je prvič po krivem nabila; narivala je iz metle šib in je pred mojimi očmi pretepla deklico, da je bila vsa progasta, čeprav je bila že v dvanajstem letu. Matrjoša med šibanjem ni vpila, menda zato ne, ker sem bil jaz prisoten, le nekam čudno je hlipala pri vsakem udarcu in tudi potlej je še celo uro silno ihtela. Ko je bila kazen pri kraju, sem zdajci našel nožič na postelji, v odeji, in sem ga molče vtaknil v žep svojega telovnika; ko sem odšel z doma, sem ga vrgel daleč od hiše na cesto, da ne bi nihče zvedel, kako je bilo. Takoj sem začutil, da

sem storil podlost, a tudi nekakšno zadovoljstvo me je navdalo, zakaj nalik žarečemu železu me je zdajci prešinilo novo čuvstvo in se je polastilo mojih misli. Tu pripomnim, da so me razna grda čuvstva često podjarmljala do brezrazsodnosti ali bolje, do skrajne trme, nikoli pa ne dotorej, da bi pozabil samega sebe. Kadar je gorel v meni najhujši ogenj, sem ga vendar lahko docela obvladal in ga celo ustavil na najvišji točki; le to je, da sem ga redkokdaj hotel ustaviti. Pri tej priliki izjavim, da nočem iskati niti v svoji okolici niti v boleznih izgovorov za svoje zločine.

Nato sem počakal dva dni. Ko se je dekletce naplakalo, je postalo še molčečnejše; uverjen pa sem, da name ni čutila nikake jeze, čeprav jo je bilo gotovo še nekoliko sram, ker jo je doletela vpričo mene takšna kazen. A to sramoto je očitala kot pokorno dete gotovo le sama sebi. To dejstvo poudarim, ker je zelo važno v moji povesti... Zatem sem prebil tri dni na svojem glavnem stanovanju. V tistih mnogoštevilnih opremljenih sobah, ki so na moč zoprno dišale po jedi, je gnezdilo mnogo ljudi, samih činovnikov brez službe ali v neznatnih službicah, mladih zdravnikov, ki so čakali nameščenja, in raznih Poljakov, ki so se neprestano dobrikali okoli mene. Vse mi je še v spominu. V tej Sodomi sem živel samotno, to je, samotno sam pri sebi, drugače pa me je tam ves dan obdajala cela truma 'tovarišev', ki so mi bili neznansko vdani in toliko, da me niso oboževali zaradi mojega mošnjička. Mislim, da smo ugnali mnogo grdobij; drugi stanovalci so se nas kar bali, to je, veli so se vljudno vzlic našim prešernostim in nezumnostim, ki so bile — to ponovim — časih res nedopustne. Še misel, da me utegnejo poslati v Sibirijo, mi ni bila tuja tiste dni. Dolgočasil sem se tako, da bi se bil menda zmožen obesiti, in če se nisem, se nisem le zato, ker sem venomer še nečesa čakal, kakor vse svoje življenje. Pomnim, da sem se tedaj mnogo in resno ukvarjal z bogoslovjem. To me je nekoliko zabavalo, a potlej me je obšla še hujša puščoba. Moja grajanska čuvstva pa so obstojala v tem, da bi najrajši nasul smodnika pod vse štiri vogale in pognal vse namah v zrak, samo če bi bilo vredno takega truda. Vse to pa brez zlobe; dolgočasil sem se da nikoli tega, nič drugega ne. Mislim, da je bila bolezen. Doktor Dobroljubov, ki je s svojci vred brez službe gineval v naših opremljenih sobah, je nekoč odgovoril na moje šaljivo vprašanje, ali ni kakih kapljic za vzdramljenje grajanske energije, da jih za 'grajansko' menda v resnici ni, a za 'kazensko' bi se utegnile dobiti; ta poizkus igre z besedami ga je kar uzadovoljil, čeprav je bil strašno siromašen in se je ubijal z gladno, nosečo ženo in dvema deklicama. Toda

kdo bi še maral živeti, ako ne bi bili ljudje preko mere zadovoljni s seboj!

Čez tri dni sem se spet oglasil v Gorohovi ulici. Mati se je nekam odpravljala s svojim svežnjem in meščana seveda ni bilo doma; ostala sva samo jaz in Matrjoša. Okna (na dvorišču) so bila odprta. V tisti hiši so vedno živeli rokodelci in ves dan si slišal iz vseh nadstropij klepanje kladev in prepevanje. Prešla nama je že cela ura. Matrjoša je sedela v svoji čumnati na podnožniku; kazala mi je hrbet in nekaj bodljala s šivanko. Zdajci pa je zapela, tiho, čisto tiho, kar se je večkrat dogajalo pri nji. Izvlekel sem uro, dve je bila. Srce mi je jelo silno utripati. Vstal sem in se priplazil k nji. Na oknih so imeli mnogo geranij in solnce je svetilo zelo jarko. Tiho sem sedel zraven nje na tleh. Zdrznila se je in se izprva neverjetno prestrašila ter poskočila. Prijel sem jo za roko in jo poljubil; nato sem jo spet potisnil na klopico in ji začel gledati v oči. To, da sem ji poljubil roko, jo je pripravilo v nenaden smeh — saj je bila še dete — a le za sekundo, zakaj iznova je burno poskočila, to pot že tako prestrašena, da ji je krč izpreletel obličje. Zrla je vame s strahotno nepremičnimi očmi in ustnice so se ji skrivile na jok, zavpila pa vendar ni. Spet sem ji poljubil roko in sem si jo posadil na kolena. Tedaj se je mahoma vsa odmaknila in nasmehnila, kakor bi jo bilo sram; a v njenem nasmehu je bilo nekaj čudno krivega. Ves njen obraz je zažarel od sramu. Jaz sem ji venomer smehoma nekaj šepetal. Naposled pa se je zgodilo mahoma nekaj tako čudnega, da ne pozabim nikoli in da sem ves ostrmel: deklica mi je ovila roke okrog vratu in me jela zdajci sama poljubljati kakor brez uma. Njeno obličje je izražalo popolno vzhičenost. Toliko da nisem vstal od nejevolje — tako neprijetno mi je bilo pri takem majhnem bitju, iz sočutja, ki me je zdajci navdalo...»

Tu je bil list pri kraju in stavek se je nenadoma utrgal. Pri tem se je zgodilo nekaj, kar je vsekako treba omeniti.

Vseh listov je bilo pet; enega, baš prečitanega, ki se je nehaval sredi stavka, je držal Tihon v rokah, štirje pa so ostali v rokah Stavrogina. Na Tihonov vprašujoči pogled mu je Stavrogin, ki je že čakal tega, takoj podal nadaljevanje.

«A tudi tu je nekaj izpuščenega?» je vprašal Tihon, ogledujoč papir. — «Oh! Saj to je tretji list; drugega bi rad.»

«Da, tretji; drugi pa... Drugi list je zdaj še v cenzuri,» je naglo odvrnil Stavrogin z nerodnim nasmehom. Sedel je v kotu divana in ves čas nepremično in vročično opazoval čitajočega Tihona.

«Dobite ga pozneje, ko se ... pokažete vrednega,» je dodal z neuspelo kretnjo, ki naj bi pomenila zaupno brezskrbnost. Smejal se je, a vendar ga je bilo klavrno pogledati.

«Zdaj je pač menda vse eno, ali čitam drugi ali tretji list,» se je oglasil Tihon.

«Kako vse eno? Zakaj?» se je srdito in nenadejano zagnal Stavrogin. «Nikakor ni vse eno. Aha! Vi bi radi prav po meniško takoj domnevali najgrjo podlost. Menih bi bil res najboljši preiskovalni sodnik!»

Tihon ga je molče ogledoval.

«Potolažite se ... moja krivda ni, da je bilo dekle tako neumno in me je napak razumelo ... Ničesar ni bilo. Ničesar.»

«Nu, Bog bodi zahvaljen!» Tihon se je prekrižal.

«Vse to je predolgo, da bi vam razlagal ... Bilo je pač ... navadno psihološko nesporazumljenje ...»

A zdajci je zardel. Čuvstvo studa, tegobe in obupa se je zrcalilo na njegovem obrazu. Umolknil je, kakor bi odrezal. Oba sta dolgo molčala in dalje nego minuto nista pogledala drug drugega.

«Veste kaj, čitajte rajši,» je dejal, brezmiselno otiraje s prsti hladni pot na svojem čelu. «In ... rajši se sploh ne ozrite name ... Zdi se mi, da sanjam ... In ... ne spravljajte me ob poslednje potrpljenje,» je dodal šepetaje.

Tihon je naglo odvrnil oči, vzel tretji list in nadaljeval čitanje do konca, ne da bi še kje prestal. Na trojici listov, katere mu je podal Stavrogin, ni našel nikakega preloma več. A tretji list se je začel takisto sredi stavka:

«... To je bila minuta resničnega strahu, čeprav še ne Bog zna kako silnega. Tisto jutro sem bil kaj vesel in do vseh strašno dober in vsa tolpa je bila zadovoljna z menoj. Toda ostavil sem jih vse in sem krenil v Gorohovo ulico. Srečal sem jo že spodaj, v veži. Šla je od branjevca, kamor so jo poslali po cikorijo, in ko je ugledala mene, je šinila v neizmernem strahu po stopnicah navzgor. Prav za prav to niti ni bil več strah, ampak nema, drevesneča groza. Ko sem vstopil, jo je mati že čofnila, ker je na vrat na nos priletela v stanovanje; baš to pa je prikrilo resnični vzrok njenega preplaha. In tako je bilo začasno vse mirno. Ona se je nekam skrila in se ni pokazala ves čas, dokler sem bil tam. Ostal sem kako uro in odšel. Na večer pa sem spet začutil strah, ki je bil to pot nesorazmerno hujši. Glavno je bilo zame v tem, da sem se bal in sem se zavedal tega. O, kar jaz vem, je ni ogabnejše grozote! Nikoli, ne prej ne pozneje, nikoli v svojem življenju nisem čutil strahu razen v tem primeru. To pot pa sem se bal;

trepetal sem v pravem pomenu besede. Z vso silo svoje zavesti sem okušal to ponižanje. Da je bilo mogoče, bi se ubil, a čutil sem, da nisem vreden smrti. A ne; da se nisem ubil, ni krivo to, marveč strah. Iz strahu se ubijajo ljudje, iz strahu pa tudi ostajajo živi. Kadar mine človeka pogum, da bi se ubil, si tudi dejanja samega ne more več misliti. Mimo tega me je pograbila zvečer na stanovanju tolikšna mržnja do nje, da sem jo sklenil umoriti. S tem namenom sem tekel ob razsvitu v Gorohovo ulico. Vso pot sem si predstavljal, kako jo bom ubijal in psoval. Najhujše je bilo moje sovraštvo takrat, kadar sem se spomnil njenega nasmeška: prezir in brezmejen stud sta me obhajala nad tem, kako se mi je vrgla okrog vratu, domišljaje si Bog zna kaj. Toda na Fontanki mi je postalo slabo. Mimo tega sem začutil novo, strašno misel, strašno baš zato, ker sem jo spoznal. Ko sem se vrnil, sem legel; mrzlica me je tresla in moj strah je dosegal res že skrajno stopnjo, tako da sem celo prestal sovražiti dekletce. Nič več me ni imelo, da bi jo ubil — in evo, baš to je bila tista nova misel, ki me je prevzela na Fontanki. Prvič v svojem življenju sem tisti-krat začutil, da strah, ako nastopi z največjo silo, docela prežene sovraštvo in celo željo po osveti nad žaliteljem.

Zbudil sem se okoli poldne, a razmeroma zdrav; kar začudil sem se sili včerajšnjih občutkov. Sram me je postalo, da sem mislil na umor. Vendar pa sem bil slabe volje in vzlic studu me je vendar iznova gnalo v Gorohovo ulico. Pomnim, da se mi je takrat strašno hotelo prepira s kom, a le zelo resnega. Ko pa sem došel v Gorohovo ulico, sem zdajci našel v svoji sobi Nino Savelevno, tisto sobarico, ki me je čakala že kako uro. Prav nič mi ni bilo do te deklin, tako da je prišla sama nekoliko v strahu, češ, ali ne bom hud zaradi njenega prihoda. Vedno je prihajala tako. Toda jaz sem se je namah zelo razveselil, kar jo je vzradostilo da nikoli tega. Bila je še nekam zala, a skromna in je imela tisto njihovo vedenje, ki ga meščanstvo tolikanj ceni, tako da mi jo je gospodinja že davno zelo hvalila. Našel sem ju pri kavi; gospodinja je bila na moč zadovoljna s prijetnim razgovorom. V kotu sosednje sobe sem ugledal Matrjošo: stala je ter mrko in srepo zrla na mater in na gosta. Ko sem vstopil jaz, se ni skrila kakor prejšnjikrat in ni zbežala; to me je nekoliko iznenadilo in ostalo živo v mojem spominu. Le jako shujšana se mi je videla na prvi pogled in zdelo se mi je, da ima vročico. Z Nino sem bil zelo prijazen, tako da je odšla vsa srečna. Šla sva oba hkratu in potlej se dva dni nisem vrnil v Gorohovo ulico. Zelo mi je že presedalo, dasi mi je bilo dolgčas.

In tako sem naposled sklenil mahoma končati vse in rajši odpotovati iz Petrograda; do tega je prišlo. Ko pa sem prišel, da bi odpovedal stanovanje, sem dobil gospodinjo v skrbah in žalosti. Matrjoša je bila že tretji dan bolna in vsako noč se ji je bledlo. Seveda sem takoj vprašal, o čem se ji blede (govorila sva šepetaje v moji sobi). Šepnila mi je, da se ji bledejo 'strašne reči', češ: 'Boga sem umorila'. Rekel sem ji, naj gre na moje troške po zdravnika, pa ni hotela: 'Ako Bog da, mine tudi tako, saj ne leži zmerom; baš prejle je bila v prodajalni'. Sklenil sem dobiti Matrjošo samo, in ker se je gospodinji zareklo, da mora okoli petih nekam na petrograjsko stran, sem se namenil, da se vrnem zvečer. Čemu se vrnem in kaj hočem storiti, sam nisem vedel.

Obedoval sem v gostilni. Točno ob četrť na šest sem se vrnil. Odklepal sem vedno s svojim lastnim ključem. Razen Matrjoše ni bilo nikogar doma. Ležala je v čumnati na materini postelji za zaslonom in videl sem, kako je pogledala izza njega; toda napravil sem se, kakor da je ne opazim. Okna so bila odprta. Zrak je bil topel, kar vroče je bilo. Nekaj časa sem hodil, potlej sem sel na divan. Vse pomnim, do poslednje minute. Pravo zadovoljstvo sem občutil v tem, da nisem ogovoril Matrjoše, ampak sem jo mučil, sam ne vedoč zakaj. Celo uro sem čakal, ko je zdajci sama planila izza pregrade. Čul sem, kako sta ji obe nogi udarili ob tla, ko je poskočila, nato dokaj nagle korake, in že je stala na pragu moje sobe. Tako nizkoten sem bil, da mi je prijalo, ker je sama prišla k meni. O, kako nizkotno je bilo vse to in kako sem bil ponižan! Stala je, gledala in molčala. V teh dneh, ko je ves čas od tistih dob nobenkrat nisem videl od blizu, je res zelo shujšala. Obraz se ji je usušil in glava je bila očitvidno vroča. Njene oči so se razširile in so zrle name nepremično, s topo radovednostjo, kakor se mi je zazdelo na prvi mah. Sedel sem in gledal, ne da bi se ganil. In tedaj sem nenadoma spet začutil mržnjo. Prav kmalu pa sem opazil, da se me Matrjoša nikakor ne plaši, ampak da se ji prej ko ne blede. A tudi bledlo se ji ni. Mahoma mi je naglo pokimala z glavo, kakor kimajo preprosti in neolikani ljudje, ako hočejo koga zelo pokarati; in zdajci je dvignila svojo drobno peščico proti meni ter mi jela groziti, ne da bi se približala. V prvem trenutku se mi je zdela ta kretnja smešna, a dalje je nisem prenesel; vstal sem in strahoma stopil k nji. Na njenem obrazu se je zrcalil tak obup, da pri toli majhnem bitju ni bilo moči videti enakega. Venomer je grozeče mahala s peščico proti meni in očitajoče kimala z glavo. Oprezno, malone

šepetaje sem jo ogovoril in moj glas je bil prijazen od strahopetnosti; a takoj sem uvidel, da me ne bo razumela, in sem se preplašil še bolj. Ona pa se je — kakor takrat — zdajci burno pokrila z obema rokama, odmaknila se in stopila k oknu, s hrbtom proti meni. Tudi jaz sem se obrnil in sel k oknu. Res neumevno mi je, zakaj nisem tistikrat odšel, marveč sem ostal in čakal; najbrže sem res čakal, da se nekaj zgodi. Nemara bi še posedel, potlej pa bi vstal in bi jo ubil, da bi vendarle končal v obupu. A kmalu sem spet začul njene brze korake; odšla je skozi vrata na leseni hodnik, s katerega so vodile stopnice navzdol; urno sem pristopil in baš še ujel z očmi, kako je stopila v brkljarnico, nekakšen kurnik, ki je bil napravljen vstric z nekim drugim krajem. Pri oknu, ko sem sel, mi je usodna misel spet prešinila um in še danes ne pojmem, kako mi je prišla tako nenadoma v glavo, kot prva, ne kot druga; menda je bilo tako usojeno. Razume se, da še nisem smel verjeti misli, ki me je prešinila, 'a vendar' ... Strašno še pomnim vse, srce mi je silno utripalo. Čez minuto sem vnovič pogledal na uro in sem si kar moči točno zapomnil čas. Čemu mi je bila tedaj ta točnost, ne vem, a v tisti minuti sem si hotel zapomniti vobče vse, tako da zdaj vse pomnim in vidim. Večerilo se je kakor zdajle. Nad menoj je brenčala muha in mi venomer sedala na obraz. Ujel sem jo, podržal jo med prsti in jo izpustil skozi okno. Spodaj je težak voz glasno pridrdral na dvorišče. Neki rokodelec, krojač, je pri oknu v kotu dvorišča na ves glas (in že dolgo) prepeval svojo pesem. Sedel je pri delu, videl sem ga. Prišlo mi je na um, ker me ni nihče srečal, ko sem prišel skozi vrata in stopal po stopnicah, da kajpak tudi zdaj ni potreba, da bi me kdo srečal, ko pojdem doli; zato sem kar najoprezneje odrinil svoj stol od okna in sel tako, da me stanovalci ne bi mogli videti. O, kako podlo je bilo to! Vzel sem knjigo, a sem jo vrgel proč in se zagledal v drobcenega rdečega pajkca na geranijevem listu; pri tem me je obšla pozaba. Vse pomnim, do poslednjega trenutka.

Zdajci pa sem izvlekel uro. Dvajset minut je že prešlo, odkar je izginila. Toda sklenil sem, da počakam še natanko četrť ure. Določil sem si ta rok. Tudi mi je prišlo na um, ali se ni morda vrnila, jaz pa je nisem slišal; a to je bilo nemogoče; tihota je bila mrtvaška, nobena mušica ni mogla zabrenčati, da je ne bi čul. Tedaj mi je začelo srce iznova utripati. Izvlekel sem uro: še tri minute; a vendar sem jih dosedel, čeprav mi je srce razbijalo do bolečine. Tedaj sem vstal, nadel klobuk, zapel površnik in se ogledal po sobi, ali ni ostala kaka sled, da sem bil tu? Stol sem

prestaval bliže k oknu, tako, kakor je stal prej. Naposled sem odprl vrata, zaklenil jih tiho s svojim ključem in krenil k brkljarnici. Bila je priprta, a ne zaklenjena; dobro vedoč, da se ne za-
 kleplje, je vendar nisem hotel odpreti, ampak sem stopil na prste in pogledal skozi špranjo na vrhu. Prav tisti mah, ko sem stopil na prste, sem se spomnil, da sem prej, ko sem sedel pri oknu in zrl na rdečkastega pajka ter se predajal pozabi, premišljal baš o tem, kako stopim na prste in dosežem to špranjo z očmi. S tem, da vstavim tukaj to podrobnost, hočem brezpogojno dokazati, kako očitvidno sem razpolagal s svojimi umstvenimi sposobnostmi — dokazati, da po tem takem nisem blazen in da odgovarjam za vse. Dolgo sem zrl skozi špranjo, zakaj notri je bilo tema, a vendar ne povsem, tako da sem naposled razložil vse, kar je bilo treba... Tedaj sem si dejal, da lahko grem, in sem krenil po stopnicah nizdoli. Srečal nisem nikogar in nihče ni mogel izpovedati, da me je videl. Tri ure po tem smo sedeli na stanovanju vsi skupaj brez suknjičev pri čaju in igrali na stare karte. Lebjadkin je čital stihe. Pripovedoval je mnogo in kakor nalašč same uspele in smešne stvari, ne takih budalosti kakor vedno. Tudi Kirilov je bil takrat med nami. Nihče ni pil, dasi je stala na mizi steklenka ruma; samo Lebjadkin se je obhajal z njo. Prohor Malov je pripomnil, da 'kadar so Nikolaj Vsevolodovič zadovoljni in nimajo svojih muh, so tudi vsi ostali veseli in pametnih besedi'. To sem si zapomnil baš takrat; bil sem tedaj vesel, zadovoljen, ne muhast in sem govoril pametno. Pomnim pa, da sem takrat dobro vedel, da sem nizkoten in podel strahopetec, ker se tolikanj radujem osvobojenja, in da ne bom nikoli več plemenit, ne zdaj ne po smrti — nikoli ne. In še nekaj: nad menoj se je tisto minuto izpolnil židovski pregovor 'Svoje ne diši slabo, ako je tudi zlo'. Zakaj dasi sem čutil sam pri sebi, da sem podlež, me vendar ni bilo sram tega in vsa stvar me je vobče prav malo težila. Ko sem takrat sedel z njimi pri čaju in nekaj kramljal, sem sam pri sebi prvič v življenju točno ugotovil, da ne poznam in ne čutim ne zla ne dobrega in da nisem samo izgubil občutka za to dvoje, ampak da zla in dobrega vobče ni (ta misel mi je prijala), marveč le predsodek; da se lahko osvobodim vsakršnega predsodka, a da sem izgubljen, ako dosežem to svobodo. To sem prvič spoznal kot pravilo baš takrat pri čaju, ko sem se z njimi vred smejal in besedičil ne vem o čem. Zato pa pomnim vse. Stare, vsem znane misli se večkrat iznenada pojavijo človeku kot povsem nove, nekaterikrat celo po petdesetih letih življenja. (Konec prih.)

F. M. Dostojevskij / Stavroginova izpoved

(Nenatisnjeno poglavje iz romana „Bes“ — Prevel Vladimir Levstik

(Konec)

Zato pa sem ves čas nečesa čakal. Tako se je tudi zgodilo: že ob enajstih je prihitela k meni hišnikova hčerka iz Gorohove ulice s sporočilom moje gospodinje, da se je Matrjoša obesila. Šel sem z dekletom in sem se uveril, da gospodinja sama ni vedela, čemu je poslala pome. Vpila je in divjala na vse pretege, kakor je navada preprostih žensk v takih primerih. Ljudje so se zbirali in tudi redarji so bili tam. Postal sem nekoliko, nato sem šel.

Ves tisti čas me niso skoro nič nadlegovali; vprašali so me pač, kar je bilo potreba. A mimo tega, da je bilo dekletce bolno in da se ji je bledlo, tako da sem ponudil, naj gredo na moje troške po zdravnika, jim nisem povedal ničesar. Vpraševali so tudi nekaj zaradi nožička; rekel sem, da jo je gospodinja pretepla, a da je to brez pomena. Nihče ni vedel, da sem bil zvečer tam. S tem je bila stvar opravljena.

Cel teden dni me ni bilo tja; prišel sem šele, da bi odpovedal stanovanje. Gospodinja je še vedno plakala (pomnim, da mi je predsedlo), čeprav se je že spet po starem ukvarjala s svojimi cunjami in šivanjem. „Užalila sem jo jaz, zaradi vašega nožička,“ mi je dejala, toda brez posebnega očitania. Poračunal sem s pretevezo, da zdaj vendar ne morem ostati v tem stanovanju in sprejemati Nine Saveljevne. Ona je za slovo še enkrat pohvalila Nino Saveljevno. Odhajaje sem ji podaril pet rubljev vrhu tistega, kar sem dolgoval za stanovanje. Življenje mi je bilo tiste čase itak do blaznosti pusto. Dogodek v Gorohovi ulici bi po prenehanju opasnosti docela pozabil kakor vse doživljaje onih dni, da se nisem še nekaj časa z gnevom spominjal, kak strahopetec sem bil. Svojo besnost sem izlival, na kogar sem mogel. Baš tedaj me je obšla brez kakršnegakoli opredeljenega razloga misel, da bi si kar moči odurno pokvaril življenje. Že nekako pred letom dni sem se nameraval ustreliti, a zdaj se mi je ponudila boljša pot. Ko sem nekoč gledal hromo Marjo Timofejevno Lebjadkino, ki je včasi pospravljala po spalnicah in tistikrat še ni bila zmešana, ampak le nekakšna prenapeta idiotka, na tihem do brezumja zaljubljena vame, kar so naši zasledili, sem zdajci sklenil, da jo poročim. Misel na zakon Stavrogina s tem najzadnjim vseh bitij mi je dražila živce. Nespametnejše stvari si ni bilo moči misliti.

Vendar pa nočem presojati, ali ni bilo v moji odločnosti vsaj nezavedoma (to se zna, da nezavedoma!) tudi jeze nad nizko strahopetnostjo, ki me je obšla po dogodku z Matrjošo. Po pravici bi rekel, da ne; vsekako se nisem poročil samo zaradi ,vinske stave po pijanem obedu'. Priči pri moji poroki sta bila Kirilov in Pjotr Verhovenskij, ki je takrat po naključju prišel v Petrograd, ter končno Lebjadkin sam in Prohor Malov (ta je zdaj že mrtev). Mimo njih ni zvedel nihče ničesar, oni pa so mi dali besedo, da bodo molčali. To molčanje se mi je zdelo vedno nekam ogabno, a prekršeno ni bilo do današnjega dne, čeprav sem večkrat hotel razglasiti; to storim zdaj z vsem ostalim vred. Ko sem se poročil, sem odpotoval na deželo k materi. Šel sem, da bi se raztresel, ker mi je bilo neznosno. V našem mestu sem ostavil mnenje, da se mi meša — mnenje, ki še danes ni izkoreninjeno in mi nedvomno škodi, kar hočem še pojasniti. Nato sem odpotoval v inozemstvo in prebil štiri leta na tujem.

Bil sem na iztoku; na gori Athos sem stoje prisostvoval osemurnim večernicam; bil sem v Egiptu, živel v Švici, bil celo v Islandiji; v Göttingenu sem predsedel polno leto dni. Zadnje leto sem se tesno zbližal z ugledno rusko obitelji v Parizu in z dvema ruskima gospodičnoma v Švici. Ko sem šel pred dvema letoma v Frankfurtu mimo neke trgovine s papirjem, sem opazil med fotografijami, ki so bile na prodaj, sličico dekletca, oblečenega v bogat otroški kroj, a jako podobnega Matrjoši. Takoj sem kupil tisto kartico in sem si jo postavil v hotelu na kamin. Tam je tudi ležala kak teden dni, ne da bi se je dotaknil; nobenkrat je nisem pogledal, in ko sem odhajal iz Frankfurta, sem jo pozabil vzeti s seboj.

To omenim baš zato, ker hočem dokazati, kako dovršeno sem obvladal svoje spomine in kako brezčuten sem postal do njih. Otresal sem jih kar trumoma, vse namah, in vsa truma je pokorno izginila, kadarkoli se mi je zahotelo. Misel na prošlost me je vedno dolgočasila in nikoli nisem mogel razpravljati o minulih stvareh, kakor delajo malone vsi ljudje. Kar se tiče Matrjoše, sem celo njeno sličico pozabil na kaminu. Pred nekako letom dni, ko sem se vozil spomladi po Nemčiji, sem v raztresenosti prezrl postajo, na kateri bi moral prestopiti, in sem zašel na drugo progo. Na naslednji postaji so me odložili; bilo je blizu treh popoldne, jasen dan. Kraj je bil majceno nemško mestece. Pokazali so mi gostilnico. Treba je bilo čakati; drugi vlak je vozil šele ob enajstih zvečer. Kar zadovoljen sem bil s prigodo, zakaj mudilo se mi ni nikamor. Gostilnica je bila majhna in zanikarna,

a vsa v zelenju in gruče cvetja so jo obdajale z vseh strani. Dali so mi tesno sobico. Obedoval sem imenitno, in ker sem bil vso noč na poti, sem po kosilu, ob štirih popoldne, prav dobro zaspal.

Sanjal sem sanje, ki se jih nisem prav nič nadejal; nikoli še nisem imel podobnih. V draždanski galeriji je slika Clauda Lorraina, 'Acis in Galateja' jo menda imenuje katalog; jaz sem jo vedno nazival 'Zlati venec', sam ne vedoč zakaj. Videl sem jo že prej, in ko sem bil pred tremi dnevi mimogrede v Draždanih, sem si jo iznova zapomnil. Baš o tej sliki sem sanjal, a ne kakor da je slika, marveč kot o resničnosti. Bil je kotiček grškega Arhipelaga; sinji, prijazni valovi, otoki in skale, cvetoče obrežje, čarobni razgled daljav, zahajajoče, vabeče solnce — z besedami tega ne izraziš. Tu si je mislilo evropsko človeštvo svojo zibel, tu so bili prvi prizori iz bajeslovja, tu njegov zeleni raj... Tukaj so živeli krasni ljudje. V sreči in nedolžnosti so vstajali in legali spat; gaji so se polnili z njih veselimi pesmimi in veliki prebitek nenačetih sil se je izlival v ljubav in v prostodušno radost. Solnce je oblivalo te otoke in to morje s svojimi žarki, radujoč se svojih prekrasnih otrok. Prečudne sanje, vzvišena zabloda! Sanje, neverjetnejše od vseh, kar jih je kdaj bilo; sanje, katerim je človeštvo, odkar živi, posvečalo vse svoje sile, za katere je žrtvovalo vse, za katere so križali in morili proroke in brez katerih narodi nočejo živeti, saj niti umreti ne morejo brez njih. Ves ta občutek sem nekako preživel v tistem snu; kaj se mi je prav za prav sanjalo, ne vem, a skale in morje in poševne žarke zahajajočega solnca, vse to sem malone še videl, ko sem se prebudil in odprl oči, ki so mi bile prvič v življenju doslovno zalite s solzami. Čuvstvo še neznane sreče mi je s skelečo silo prešinilo srce. Večer je bil že popoln in skozi okno moje sobice, izmed zelenja cvetlic, ki so stale na njem, se je usipal k meni cel snop jarkih poševnih žarkov zahajajočega solnca ter me oblival s svetlobo. Brž sem spet zatisnil oči, kakor bi si hotel vrniti ubegle sanje; a zdajci se mi je zazdelo, da vidim sredi tiste silne, jarke luči nekakšno obliko, in mahoma se mi je razločno prikazal drobcen rdeč pajkec. Takoj sem se ga spomnil, sedečega na geranijevem listu, ko so lili poševni žarki zahajajočega solnca v mojo sobo kakor nocoj. Kar presunilo me je nekaj; privzdignil sem se in sel na postelji. Vse kakor takrat!...

Uzrl sem pred seboj (o, ne bedé. Da je bil to resničen privid!), uzrl sem Matrjošo, shujšano in z vročičnimi očmi, prav kakor takrat, ko je stala na mojem pragu in dvignila proti meni svojo drobceno peščico, kimaje mi z glavo. Nikoli nisem videl toli

F. M. Dostojevskij: Stavroginova izpoved

mučne prikazni! Bedni obup nebogljenega desetletnega bitja z neurejeno pametjo, ki mi je grozilo (s čim? Kaj mi je moglo storiti?), obtoževalo pa je gotovo le sebe! Nikoli se mi še ni pripetilo kaj podobnega. Sedel sem do noči, ne da bi se ganil in ne čuteč, kako mineva čas. Ali se mar to imenuje črv vesti ali kesanje? Ne vem in še danes ne bi mogel povedati. Morda mi spomin na dejanje samo niti zdaj še ni zoprno. V tem spominu je nemara še vedno nekaj, kar prija mojim strastem. Neznosen mi je samo ta obraz, baš na pragu, s peščico grozeče dvignjeno proti meni, samo pogled, ki ga je nudila takrat, samo tista minuta, samo tisto kimanje z glavo. Evo, tega ne morem prenašati, zakaj od tistih dob se mi prikazuje malone sleherni dan. Ne prikazuje se mi sama od sebe, nego jaz jo kličem in ne strpim, da je ne bi klical, čeprav ne morem živeti s tem nad seboj. O, da bi jo kedaj zagledal bedé, pa bodi samo v halucinaciji!

Imam tudi druge stare spomine, ki nemara še prekašajo tega. Z neko žensko sem ravnal še slabše, tako da je umrla. V dvoboju sem usmrtil dva, ki sta bila nedolžna pred menoj. Enkrat sem bil smrtno razžaljen, pa se nisem osvetil nasprotniku. Na vesti imam tudi premišljeno in posrečeno zastrupitev, o kateri ne ve nihče ničesar.

(Ako bo treba, bom poročal o vsem.) Toda zakaj me nobeden iz teh spominov ne navdaja s podobnimi občutki? Kvečjemu budé v meni sovraštvo in še tega je kriv le sedanji položaj, dočim sem jih prej hladnokrvno pozabljal in odganjal.

Potlej sem se skital malone leto dni in skušal najti kako opravilo. Vem, da bi mogel tudi zdaj odgnati deklico, ako bi hotel. Še vedno sem popolni gospodar svoje volje kakor nekdanj. Ali baš to je tisto, da nikoli nisem hotel storiti tega, da sam nočem in tudi ne bom hotel; to vem že naprej. Tako bo z menoj, vse dokler ne zblaznim. Bil sem zmožen, da sem se v Švici čez dva meseca zaljubil v neko dekle ali bolje, da me je popala strast s tako divjo silo, kakor se je dogajalo le izprva, v nekdanjih dneh. Začutil sem strahovito izkušnjo, da bi storil nov zločin, to je, da bi zakrivil dvoženstvo (ker sem namreč že oženjen), toda bežal sem po nasvetu drugega dekleta, kateremu sem se razodel malone v vsem. Mimo tega me ta novi zločin nikakor ne bi odrešil Matrhoše. In tako sem sklenil natisniti te liste in spraviti tristo izvodov v Rusijo. Ko pride čas, jih pošljem policiji in krajevni gosposki; istočasno jih pošljem uredništvom vseh časopisov s prošnjo, naj jih objavijo, ter velikemu številu ljudi v Petrogradu in vsej Rusiji, ki me poznajo. Vzporedno s tem se pojavijo na tujem v prevodu.

Vem, da me pravno morda niti ne bodo vznemirjali, vsaj znatno ne: obtožujem se sam, nimam pa obtožitelja, ne glede na to, da ni nikakih dokazov ali vsaj sila malo. Vrh tega se je vkoreninilo mnenje, da nisem zdrave pameti; gotovo se bodo moji sorodniki okoristili s tem nazorom in potlačili vsako sodno preganjanje, ki bi mi bilo opasno. To izjavim med drugim zato, ker bi rad dokazal, da je moja razsodnost popolna in da razumem svoj položaj. A meni ostanejo tisti, ki bodo vedeli vse in bodo zrl name, jaz pa nanje. Ali mi bo to v olajšanje — ne vem. Zatečem se k temu kot k poslednjemu sredstvu. Še enkrat: ako bi temeljito poizvedovali pri petrograjski policiji, bi se utegnilo kaj najti. Meščana živita nemara še zdaj v Petrogradu. Hiše se gotovo domislijo: svetlovišnjeva je bila. Jaz se ne oddaljim nikamor in bom nekaj časa (leto dni ali dve) neprestano bival v Skvorešnikih, na imenju svoje matere. Ako me pozovejo, se javim kamorkoli.

Nikolaj Stavrogin.»

II.

Čitanje je trajalo okoli ure. Tihon je čital počasi in je nemara po dvakrat prečital nekatera mesta. Stavrogin je sedel ves čas molče in nepremično. In čudno: izraz nestrpnosti, raztresenosti in nekakšne blodne sanjarije, ki je bival na njegovem obličju vse tisto jutro, je malone izginil; izpremenil se je v mir in v nekakšno odkritost, ki mu je dajala skoro dostojanstveno lice. Tihon je snel naočnike; naposled je vzdignil oči proti njemu ter nekam oprezno izpregovoril prvi:

«Ali se ne bi dale nekatere stvari v tem dokumentu popraviti?»

«Zakaj? Pisal sem odkritosrčno,» je odgovoril Stavrogin.

«Slog bi nekoliko ...»

«Pozabil sem vas opozoriti,» je rekel naglo in rezko, pognavši se z vsem trupom naprej, «da bodo vse vaše besede zamen; svojega namena ne odložim, ne trudite se, da bi me pregovorili. To pojde v javnost.»

«Niste me pozabili opozoriti na to; opozorili ste me prejle, še pred čitanjem.»

«Vse eno,» ga je rezko prekinil Stavrogin. «Še enkrat povem: naj bo moč vaših ugovorov kakršnakoli, svojega namena se ne odrečem. Pomnite, da se s temi besedami, spretnimi ali nespretnimi — mislite si kar hočete — nikakor ne ponujam, da bi mi čim prej začeli ugovarjati in prositi.»

«Ugovarjati vam niti ne bi mogel, zlasti pa ne prositi vas, da bi opustili svoje namere. Ta misel je velika misel; popolneje

se krščanska misel ne more izraziti. Kesanje ne more iti dalje nego do čudovitega dejanja, ki ste ga zasnovali, samo ako...»

«Ako kaj?»

«Ako bi bilo to res kesanje in res krščanska misel.»

«Pisal sem odkritosrčno.»

«Zdi se, da se hočete namenoma predstaviti surovejšega, nego bi želelo vaše srce...» je nadaljeval Tihon čedalje smejeje. Očividno ga je ‚dokument‘ silno prevzel.

«Predstaviti? Ponovim vam, da se nisem ‚predstavljal‘, še manj pa spakoval.»

Tihon je naglo pobesil oči.

«Ta dokument izvira naravnost iz potrebe smrtno ranjenega srca — ali ga prav razumem?» je izpregovoril s trdovratno, neobičajno vnemo. «Da, to je kesanje in prirodna težnja kesanja, ki vas je premagala, da ste stopili na veliko pot, na nezaslišano pot. A zdi se, da že naprej nekam sovražite in prezirate vse tiste, ki bodo čitali, kar je tu napisanega, in jih pozivate na boj. Ako vas ni sram priznati zločina, zakaj vas je potlej sram kesanja?»

«Sram me je?»

«Sram vas je in bojite se!»

«Bojim se?»

«Smrtno. Le naj me gledajo, pravite; a vi sami, kako boste gledali nanje? Nekatera mesta v vašem opisu so ojačena s slozgom; kakor da se sami naslanjate nad svojo psihologijo in popadate vsako drobtinico, samo da bi osupili čitatelja z brezčutnostjo, ki ni vaša lastnost. Kaj je to drugega nego ošabno izzivanje sodnika po krivcu?»

«Kje vidite izzivanje? Ognil sem se vsakega osebnega premissljevanja.»

Tihon ni rekel ničesar. Bledi lici sta mu kar zardeli.

«Pustiva to,» je ostro odrezal Stavrogin. «Dovolite, da vam zdaj jaz zadam vprašanje. Evo: pet minut je že, kar govoriva o tem (pokazal je z glavo na liste), in vendar ne vidim pri vas nikakega izraza studa ali sramu... Zdi se, da niste izbirčni...»

Tihon ga je prehitel:

«Ničesar vam nočem prikriti: zgrozil sem se pred veliko, jalovo silo, ki je nalašč zagazila v podlost. Kar pa se tiče zločina samega, delajo mnogi isti greh in žive vzlic temu pokojno in v miru s svojo vestjo in celo smatrajo svoja dejanja za neizbežne mladostne prestopke. So tudi starci, ki grešijo takisto in jim je to celo v šalo in veselje. Ves svet je poln teh strahot. Vi pa ste začutili vso globino, kar se zelo redko dogaja v toliki meri.»

F. M. Dostojevskij: Stavroginova izpoved

«Pa ne da bi me jeli spoštovati zaradi teh listov?» je dejal Stavrogin s krivim nasmeškom.

«Na to vam ne bom odgovarjal naravnost. A večjega in strašnejšega zločina od vašega ravnanja s fistim detetom seveda ni in ga tudi biti ne more.»

«Nikariva ne meriva na vatile. Saj morda ne trpim tako hudo, kakor sem tu opisal, in morda sem se tudi mnogo nalagal na svoj rovaš,» je dodal nenadoma.

Tihon spet ni rekel ničesar.

«In tisto dekle,» je spet začel Tihon, «dekle, s katerim ste se sprli v Švici, kje je v tem trenutku, ako smem vprašati?»

«Tukaj.»

Novo molčanje.

«Lahko da sem se vam zelo nalagal o sebi,» je spet trdovratno ponovil Stavrogin. «Sicer pa, kaj de, da jih izzivam s surovostjo svoje izpovedi, ako ste že vi opazili izziv? Zato me bodo le še bolj sovražili, nič drugega ne. In meni bo vendar tem laglje.»

«To je, zloba v vas izzove zlobo pri drugih in v sovraštvu vam bo laglje, nego če bi sprejeli njihovo pomilovanje.»

«Prav imate. Veste,» se je zasmel zdajci, «nemara mi po tem dokumentu še poreko, da sem jezuit in svetohlinec, ha, ha, ha! Jelite?»

«Odziv bo vsekako tudi tak. Ali mislite kmalu izvršiti svoj namen?»

«Danes, jutri, pojutrišnjem, kaj vem kdaj. Kmalu pa gotovo. Prav imate: baš tako bo, mislim, da objavim vso stvar nenadoma, v trenutku posebne maščevalnosti in sovraštva, kadar jih bom najbolj mrzil.»

«Odgovorite mi na vprašanje, toda odkrito in samo meni,» je izpregovoril Tihon s čisto drugačnim glasom. «Ako bi vam kdo odpustil tole (Tihon je pokazal na liste), in ne morda kdo izmed njih, ki jih spoštujete ali katerih se bojite, nego tujec, človek, ki ga ne boste nikoli poznali — ako bi vam odpustil molče, sam pri sebi, ko bi čital vašo strašno izpoved, ali bi vam bilo ob tej misli laglje ali vse eno?»

«Laglje,» je polglasno odvrnil Stavrogin. «Ako bi mi odpustili vi, bi mi bilo mnogo laglje,» je dodal in pobesil oči.

«Odpuščam vam, da odpustite tudi vi meni,» je rekel Tihon z ganjenim glasom.

«To je zla ponižnost. Veste, vse te meniške formule so kaj nevkusne. Povem vam vso resnico: želim, da bi mi odpustili vi

in z vami vred še drugi in tretji; vsi pa — vsi naj me rajši sovražijo. A tega sovraštva želim le zato, da bi ga prenesel s ponižnostjo ...»

«In vseobčega pomilovanja mar ne bi mogli prenesti z enako ponižnostjo?»

«Lahko da ne. Zakaj ...»

«Čutim, kolikšna je vaša odkritost, in zelo si očitam, da se ne umem približati ljudem. Vedno sem čutil v tem svojo veliko slabost,» je rekel Tihon z iskreno prisrčnostjo, gledaje Stavroginu naravnost v oči. «To pravim le zato, ker me je groza za vas,» je dodal; «pred vami se odpira skoro nepremostljiv prepad.»

«Mislite, da ne vzdržim? Da ne prenesem njihovega sovraštva?» se je zdrznil Stavrogin.

«Ne samo sovraštva.»

«Česa še?»

«Njihovega smeha.»

Stavrogina se je polastila zadrega in njegovo lice je dobilo nemiren izraz.

«Slutil sem to,» je dejal. «Po tem takem se vam zdim zelo smešna prikazen, odkar ste čitali moj 'dokument'. A ne skrbite, naj vam ne bo nerodno; pripravljen sem bil na to.»

«Groza bo vesplošna in — to se ve — bolj hinavska nego iskrena. Ljudje so bojazljivi le nasproti tistemu, kar naravnost ograža njih osebno korist. O čistih dušah ne govorim: zgrozile se bodo na tihem in obtoževale sebe, toda opazil jih ne bo nihče, ker bodo molčale. Smeh pa bo vseobči.»

«Čudim se, kako slabo in ogabno mislite o ljudeh,» je rekel Stavrogin nekam ogorčeno.

«Verjemite mi, da sem sodil bolj po sebi nego po ljudeh!» je vzkliknil Tihon.

«Res? Ali je mar tudi v vaši duši karkoli takega, da vas veseli v tej moji bedi?»

«Kdo ve, če ne? O, kaj lahko da je!»

«Dovolj. Pokažite vendar, kje sem prav za prav smešen v svojem rokopisu? Sam vem, kje; hočem pa, da mi pokažete vi, s svojim lastnim prstom. Povejte kar moči cinično, povejte z vso odkritostjo, ki ste je zmožni. Ponovim vam pa še enkrat, da ste silen čudak.»

«Še v obliki tega najvišjega kesanja je nekaj smešnega. O, ne bojte se, da ne bi zmagali!» je vzkliknil malone vzneseeno. «Celo ta oblika bo zmagala,» je dejal, kažoč na liste, «samo da iskreno sprejmete zaušnice in pljunke. Konec je bil še vedno tak, da se

je najsramotnejši križ izpremenil v veliko slavo in veliko silo, ako je bila ponižnost dejanja iskrena. Morda boste potolaženi že za svojih živih dni! ...»

«Tedaj nemara vidite smešnost samo v obliki?» je vztrajal Stavrogin.

«In v bistvu. Grdost vas ubije,» je šepnil Tihon, pobešaje oči.

«Grdost! Kakšna grdost?»

«Zločina. Nekateri zločini so resnično grdi. Zločini, pa naj bodo kakršnikoli, so tem ganljivejši in tem slikovitejši, bi dejal, čim več je v njih krvi in strahote; so pa tudi sramotni in — bi dejal — preko vseh strahot podli, že kar preveč odurni zločini ...»

Tihon ni dogovoril.

«To se pravi,» mu je Stavrogin razburjeno planil v besedo, «da vidite mnogo smešnosti v prizoru, ko sem poljubljal roko umazane punice ... Razumem vas docela in vem, da prav zato obupujete nad menoj, ker je bilo tako grdo in ogabno, ne, ne baš ogabno, ampak sramotno in smešno, in ker mislite, da tega najbrže ne prenesem.»

Tihon je molčal.

«Razumem, zakaj ste me vprašali o tisti gospodični iz Švice, ali je tu.»

«Vi niste pripravljeni, niste utrjeni,» je boječe šepnil Tihon, pobešaje oči; «odtrgani ste od tal in ne verujete.»

«Čujte, oče Tihon: odpustiti si hočem sam in to je moj glavni smoter, edini smoter, ki ga imam!» je zdajci povedal Stavrogin z mračnim zanosom v očeh. «Vem, da šele tedaj izgine privid. Evo, zato iščem brezmejnega trpljenja, prav zato ga iščem sam. Ne strašite me vendar, drugače poginem v zlobi.»

Ta odkritosrčnost je bila toli nenadejana, da je Tihon vstal.

«Ako verujete, da morete odpustiti samemu sebi in s trpljenjem doseči na zemlji to svoje odpuščenje, ako si z vero določate takšen cilj, tedaj verujete že vse!» je navdušeno vzkliknil Tihon. «Le kako ste mogli reči, da ne verujete v Boga?»

Stavrogin ni odgovoril.

«Bog vam odpusti nejevero, ker spoštujete svetega Duha, čeprav ga ne poznate.»

«Res: ali mi Krist odpusti?» je vprašal Stavrogin s krivim nasmehom in mahoma izpremenjenim glasom, iz katerega je rahlo zvenela ironija.

«Saj je rečeno v knjigi: 'ako pohujšate le enega teh malih' — pomnite? Po Evangeliju ga ni večjega zločina ...»

«Vi se kratkomalo zelo bojite skandala in mi nastavljate past, dobri oče Tihon,» je malomarno in zlovoljno zamomljal Stavrogin, pripravlja se, da bi vstal. «Z eno besedo, radi bi, da bi se izpametoval, nemara celo oženil in končal svoje življenje kot član tukajšnjega kluba ter posečal ob vseh praznikih vaš samostan. Nu, cerkvena pokora! Kaj ne? Sicer pa morda kot poznavalec src tudi slutite, da bo neizogibno tako, in vam preostane le še, da me zdaj zaradi spodobnosti lepo obmoledujete, ko vidite, da sam ves koprnim po tem. Ali mar ne?»

Spačeno se je nasmehnil.

«Ne, ne take pokore, drugačno vam pripravljam!» je vneto nadaljeval Tihon, ne da bi se le količkaj zmenil za Stavroginovo opazko in njegov smeh.

«Poznam meniha, ne tu, a tudi ne daleč odtod, puščavnika in samozatajnika, tako polnega visoke krščanske modrosti, da si midva še predstaviti ne moreva. Uslišal bo mojo prošnjo. Povem mu o vas vse. Pojdite k njemu v novince in ostanite pod njegovim vodstvom kakih pet ali sedem let, dokler se vam bo pač videlo, da je potreba. Zaobljubite se in kupite s to veliko žrtvo vse, po čemer koprnite; tudi ono, česar sami ne upate, zakaj zdaj si ne morete niti misliti, kaj vam bo dodeljeno.»

Stavrogin ga je resno poslušal do konca.

«Predlagate mi, da naj postanem menih v tistem samostanu.»

«Ni vam treba biti v samostanu, ni se vam treba preobleči; bodite samo novinec, tajni, ne javni; celo tako bi se dalo napraviti, da bi živeli povsem med svetom...»

«Ostavite to, oče Tihon,» ga je s studom prekinil Stavrogin, dvignivši se s stola. Tudi Tihon je vstal.

«Kaj vam je?» je viknil zdajci in malone prestrašeno uprl oči v Tihona. Ta je stal pred njim z rokami sklenjenimi, kakor bi molil, in bolesten krč, kakor od skrajne groze, mu je trenutno izpreletel obraz.

«Kaj vam je? Kaj vam je?» je ponavljal Stavrogin, planivši k njemu, da bi ga prestregel. Zdelo se mu je, da hoče pasti.

«Vidim... živo vidim,» je vzkliknil Tihon z glasom, ki je segal v dušo, in z izrazom neizmerne gorja, «da niste bili vi, ubogi, izgubljeni mladenič, nikoli tako blizu novega, še hujšega zločina, kakor ste v tem trenutku.»

«Pomirite se!» ga je prosil Stavrogin v resni skrbi zanj. «Nemara še preložim... Prav imate...»

«Ne, ne po objavi, ampak še pred njo, dan, morda samo uro pred velikim korakom se vržete v nov zločin, v katerem boste

Dizma: Literarni epigrami

videli izhod, in ga izvršite edino zato, da bi se ognili objavljenja teh listov.»

Stavrogin je kar vztrepetal od gneva in malone tudi od strahu.

«Prokleti psiholog!» je zdajci besno pretrgal razgovor in odšel iz celice, ne da bi se ozrl.

Dizma / Literarni epigrami

Nekemu poetu, ko je izdal izbrane pesmi

1.

Kmet, ki ne veš, kako se blagoslov božji pomnoži,
tukaj se uči: z voza na voz se klasje preloži.

2.

Kakor zidar se mi zdiš, ki rad stavil bi hiši nadstropje,
pa opeko za to bi iz — pritličja jemal.

Poetu mnogopiscu

Odkod tolika žetev?

Nič čudnega: izostala je pletev!

Poetu klasicistu

V vseh verzih škrlat in purpur in kri —
in vendar so slabokrvni vsi.

Poetu žonglerju

«Jaz sem oblakov premikač,
jaz sem nebeški pometač!»
Odtod meglenost besedi,
odtod tako velik kup smeti.

Bombast

Muza v napihnjeni krinolini!
Ali jo sram je mršavih linij?

Čakanje

Kje je naš epik, ki že od Prešerna čakamo nanj?
Čaka junaških naših dejanj!

Kritika

«Nikdar ne bode se Kritik za mene zavzel!»
««Ali še nisi nikoli z njim skup v 'Unionski kleti' sedel?»»
